

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Lucie Mašová Strejčková

*Kontakt dítěte v ústavní nebo NRP s biologickou
rodinou*

Bakalářská práce

vedoucí práce: Mgr. Jurníčková Pavlína, Ph.D.

2023

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.“

V Blansku dne 28.4.2023

Lucie Mašová Strejčková

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce Mgr. Pavlína Jurníčková, Ph.D za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce. Také bych chtěla poděkovat svojí rodině za morální pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé absolventské práce.

Obsah

ÚVOD	6
1.Rodina	8
1.1 Definice biologické rodiny	8
1.2Rozdělení biologické rodiny dle její funkce.....	8
Funkční rodina.....	8
Problémová rodina.....	9
Dysfunkční rodina	9
Afunkční rodina.....	9
2 Umístění dětí do náhradní rodinné péče	10
2.1 Důvody umístění do náhradní péče	10
2.2 Náhradní péče	10
3. Pojmy vychovatel pěstoun.....	12
3.1 Pěstoun	12
Pěstounská péče na přechodnou dobu	12
Pěstounská péče dlouhodobá	13
3.2 Vychovatel.....	15
4. Vliv náhradní rodinné péče na psychický vývoj dítěte.....	15
4.1 Vliv v pěstounské péči.....	16
4.2 Vliv v ústavní péči.....	17
5. Legislativní úprava styku dětí s biologickým rodičem.....	17
6. Styk dětí s biologickými rodiči.....	19
6.1 Výhody styku dětí s biologickou rodinou	20
6.2 Nevýhody styku dětí s biologickou rodinou.....	20
VÝZKUMNÁ ČÁST.....	22
Cíl výzkumu a výzkumné otázky	23

Metodologie	26
Metody získávání dat.....	26
Metody zpracování dat	27
Průběh sběru dat	30
Analýza dat	31
Interpretace dat a výsledky výzkumu	31
ZÁVĚR	39
BIBLIOGRAFICKÝ SEZNAM.....	42

„Dítě jako každá lidská bytost má svou hodnotu, důstojnost a základní práva. Vzhledem ke svému tělesnému i duševnímu vývoji, bezbrannosti a zranitelnosti potřebují děti zvláštní péči, pomoc, ochranu, porozumění a lásku.“ (Úmluva o právech dítěte, 1991)

ÚVOD

V minulosti, nyní, a i v budoucnosti budou ve společnosti existovat biologičtí rodiče, kteří se z mnoha různých důvodů nebudou moci nebo nebudou chtít o svoje děti postarat. Ať už dočasně nebo trvale bude pro tyto děti potřeba vytvořit podmínky a prostředí, které jim alespoň v nějaké míře budou suplovat rodinné prostředí biologické rodiny. V kvalitě péče o osoby, které se ocitnou v nouzi, se pak odráží i kvalita společnosti. Nejzranitelnějšími osobami, které se ocitnou v nouzi, jsou pak právě děti. Ty, si právě jako naše budoucí generace, zaslouží pomoc nejvíce. Pokud však dítěti chybí milující rodiče nebo zázemí, jsou veškeré finanční prostředky, které společnost věnuje do výchovy budoucích generací vedlejší. Primární socializace se totiž odehrává právě v biologické rodině. Zde se dítě učí dovednosti, komunikaci, určení rolí, jak dosáhnout cíle. Právě období dětství je bráno jako nejintenzivnější období kulturního učení. Pokud jsou pak některé tyto funkce biologické rodiny narušeny, stává se tím disfunkční. V této chvíli se do popředí dostává společnost, která je zodpovědná za převzetí výchovy dítěte. Hledat právě co nejoptimálnější formu náhradní péče je jedním z úkolů orgánů sociálně-právní ochrany dítěte. Ten pak rozhoduje o budoucím umístění dítěte. Nejvhodnější možností je umístění do pěstounské péče, a pokud to není možné, přichází umístění do výchovného ústavu. Funkci rodičů pak přebírají pěstouni nebo vychovatelé, a to dle umístění dítěte. V současné době je kladen čím dál větší důraz na styk dětí s biologickou rodinou.

Biologická rodina je však nenahraditelná a pro dítě velmi důležitá. Je žádoucí, aby umístěné děti měly styk se svoji biologickou rodinou. Pokud však prostředí v biologické rodině dítěte bylo psychicky náročné nebo zahrnovalo formy násilí či zneužívání, může příliš častý styk s biologickými rodiči být pro dítě stresující a způsobit mu pocit viny. Je tedy potřeba velmi pozorně zvážit zda je styk s biologickou rodinou vhodný a v jaké frekvenci

Důležitým faktorem při určování frekvence styku by měl být věk dítěte. U malých dětí by měl být styk kratší a častější, aby si dítě udrželo vztah s oběma rodiči, zatímco u starších dětí, by měl být styk delší a méně častý, aby se nebránilo rozvoji jeho vlastního sociálního

života. Nejdůležitějším kritériem častosti styku jsou však potřeby dítěte (Lamb, M. E., & Kelly, J. B., 2009)

Motivací pro bakalářskou práci mi bylo moje zaměstnání vychovatelky v dětském domově, kde jsem se setkala s dětmi umístěnými v domovech, ústavech, ale i z pěstounských rodin. Byla jsem tak přítomna při řešení problémů styku s biologickými rodiči dětí z nefunkčních rodin a také se mohla podílet na zkvalitňování tohoto styku.

Cílem mé práce je zjistit, jak je vnímán kontakt dítěte s biologickou rodinou ze strany pěstounů a vychovatelů v Dětském domově a kde vidí jeho přínosy a také rizika.

Výzkum by mohl přinést nový pohled na styk dětí s biologickou rodinou. Najít bariéry a limity z pohledu pěstounů a vychovatelů v dětských domovech a tím přinést možnosti zkvalitnění takového styku s biologickou rodinou.

Bakalářská práce se skládá ze dvou částí – teoretické a výzkumné.

V první kapitole teoretické části začínám na úplném začátku, kde stojí rodina. Vymezím pojem rodiny a popíši její funkce, dále se budu zabývat důvody umístění do náhradní rodinné péče a pro názornost, představím tabulku s rozdělením náhradní rodinné péče. Poté vysvětlím pojem pěstoun a vychovatel. Ve čtvrté kapitole rozepíši vlivy náhradní rodinné péče ústavní a pěstounské na psychický vývoj dítěte. Následně seznámím s legislativním ukotvením styku a také uvedu výhody a nevýhody styku dětí s biologickou rodinou.

Ve výzkumné části představím Dětský domov Hodonín u Kunštátu a pěstounské rodiny, které jsem si zvolila pro svoji výzkumnou část bakalářské práce.

Uvedu data získána pomocí polostrukturovaných rozhovorů s šesti respondenty. Když tři jsou několik let vychovateli v dětském domově a tři pak dlouholetými pěstouny. Tito respondenti jsou denně ve styku s dětmi z nefunkčních rodin a jsou přítomni plánování, průběhu a také konečného následku styku dětí se svými biologickými rodiči.

Poslední kapitola pak představuje interpretaci a analýzu získaných dat.

V závěru pak zhodnotím výsledky získané z výzkumu, vlastní zkušenost a přínos výzkumu, zda zkušenosti respondentů přinesly nové poznatky a také možnosti ke zkvalitnění styku umístěných dětí s biologickou rodinou a také pohled respondentů na bariéry a rizika takového styku.

1.Rodina

1.1 Definice biologické rodiny

Jednu universální definici pro biologickou rodinu budeme hledat s velkými obtížemi. Pokud bychom se ptali veřejnosti, tak se nám pravděpodobně jednotné odpovědi nedostane. Záleží také na tom, z jakého pohledu na pojem biologické rodiny budeme nahlížet. Zda z pohledu sociologického, demografického, anebo psychologického. Z mnoha autorů, kteří se snažili, tuto definici uchopit, vybírám pár nejznámějších. Matoušek (2008, s.177): „*Rodina v užším, tradičnějším pojetí je skupina lidí, která je spojena pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce). V širším pojetí, jež se začíná rozšiřovat v USA a v některých státech EU, se za rodinu začíná považovat i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti, v některé fázi vývoje sdílí i společnou domácnost.*“ Jandourek (2001, s.206) ve svém sociologickém slovníku definuje rodinu takto: „*Forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti*“. Možný (2008, s14) pak ve své publikaci představuje v rámci sociologie rodinu jako sociální zařízení, jehož základním účelem je vytvářet prostor pro reprodukci společnosti. Je mnoho dalších autorů, jako například Vágnerová (2012) nebo Matějček (1999), kteří udávají další sobě velmi podobné, definice rodiny. Dá se z nich tedy shrnout, že rodina je skupina lidí, která je spojena pokrevně, právně či sdílením společné domácnosti a vytváří přirozené prostředí pro blaho a růst všech svých členů. Biologická rodina hraje důležitou roli v životě každého z nás. Získáváme v ní první zkušenosti, podporu a pomoc. Mnohým z nás byla, je a bude rodina důležitým stavebním kamenem na cestě životem. Proto je pro správný vývoj dítěte důležité, aby žilo ve stabilním rodinném prostředí. Rodina je velice důležitá pro zachování lidstva, ale každý člověk má své sociální, kulturní a společenské potřeby.

1.2 Rozdělení biologické rodiny dle její funkce

Funkční rodina

Za rodinu funkční lze považovat takovou rodinu, která plní biologickou, ekonomickou a emocionální funkci spolu s výchovnou. V takové rodině se dítěti dostává plného zabezpečení a jsou naplňovány jeho potřeby nejen materiální, ale především emocionální. Nedochází tak k poškození vývoje dítěte. (Preslová, 2015, s.14)

Problémová rodina

V takové rodině se krátkodobě vyskytlo narušení některé z jejich funkce, avšak není ohrožený zdravý vývoj dítěte a rodina problém zvládá napravit vlastními silami, případně s podporou a pomocí okolí. Pokud se však z krátkého problému stává problém dlouhodobější a rodina jej nezvládá napravit sama, případně problém ohrožuje i další funkce rodiny, stává se z ní rodina dysfunkční. (Preslová, 2015, s.14)

Dysfunkční rodina

Dysfunkční rodiny zahrnuje již závažnější problémy a členové musí vyvíjet velké úsilí a energii na jejich řešení. Taková rodina vyžaduje soustavnou pomoc a při práci s takovou rodinou je velmi těžké najít hranice toho, kdy je třeba jednat v zájmu rodiny a kdy už je situace nezvladatelná a je třeba ji řešit i odebráním dítěte. (Preslová, 2015, s.15)

Afunkční rodina

Posledním typem rodiny je rodina afunkční. V tomto případě již rodina neplní ani své základní funkce a vývoj dítěte je vážně ohrožený. Takový typ rodiny závažným způsobem škodí, či samotné dítě ohrožuje v samotné existenci. (Preslová, 2015, s.15)

V případě rodiny dysfunkční či afunkční se prostředí stává pro správný vývoj dítěte ohrožující a dítě je zařazeno do evidence sociálně právní ochrany dětí. Zde s takto zařazenými dětmi pracují fundování pracovníci, kteří se stávají kolizními opatrovníky dítěte, ti hájí jeho zájmy a zasazují se o jeho správný vývoj. O odebrání dítěte z rodiny vždy rozhoduje soud, většinou však na návrh příslušného orgánu sociální péče o dítě. Ten v tomto případě hraje důležitou roli, protože dodává potřebné materiály a zhodnocuje, zda je péče o dítě v biologické rodině skutečně nedostatečná. Pokud se jedná o přímé ohrožení života nebo vývoje dítěte, může také podat návrh na předběžné opatření, kdy musí soud do 24hodin rozhodnout o odebrání dítěte. Dítě je pak umístěno do přechodné pěstounské péče nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jinak zvané ZDVOP (MPSV, Legislativa a systém sociálně-právní ochrany [online]

2 Umístění dětí do náhradní rodinné péče

Česká společnost se dle mého názoru a získaných zkušeností považuje za tu, která dlouhodobě a historicky dobře pečuje o své ohrožené děti, a to nejen na úrovni státu, ale i na úrovni občanské společnosti, či dokonce úrovni osobní.

2.1 Důvody umístění do náhradní péče

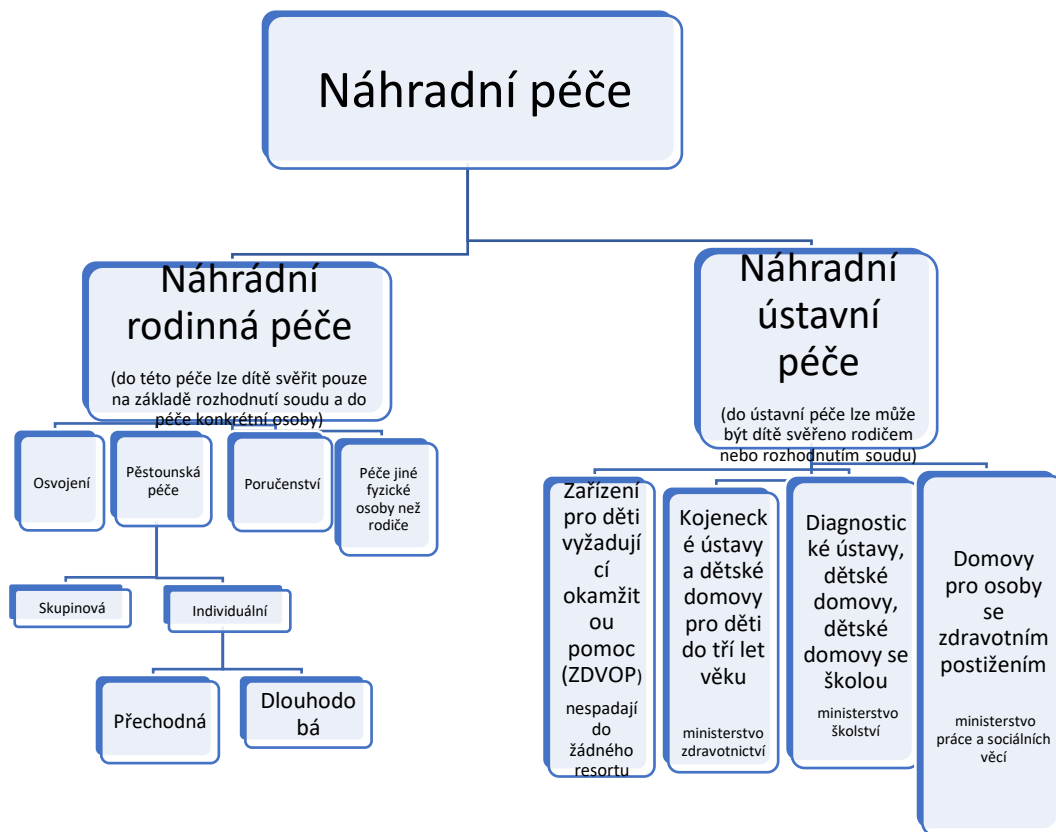

Obrázek 1: Důvod umístění do náhradní péče.

Zdroj: https://www.mpsv.cz/documents/20142/954480/nahradni_pece.pdf/0152838a-6c55-7fc1-7ec3-f90d916e56a4

2.2 Náhradní péče

Ve chvíli, kdy je dítě z biologické rodiny odebráno, je okamžitě připravena záchranná síť s mnoha podpůrnými prostředky. V České republice, je existující systém náhradní péče rozdělen na institut náhradní rodinné péče a na ústavní péči. Sociální pracovník musí vždy postupovat v co nejlepším zájmu dítěte, a proto první možností umístění dítěte by mělo být v rámci institutu náhradní rodinné péče, kdy se jedná o péči v rámci nejbližší rodiny případně známých osob. Dítě tak není vytrhnuto, z pro něj známého prostředí a zůstává u svých blízkých a rodiny. Je tak nadále zachován styk s biologickou rodinou a tím není o to více narušen jeho psychologický vývoj. V případě, že by se v oblasti rodiny či blízkých nenašla osoba schopná zajistit péči o dítě, hledají se další možnosti v rámci náhradní rodinné péče, jako je například pěstounská péče na přechodnou dobu s předpokladem umístění k dlouhodobým pěstounům. Tato péče má vždy přednost před ústavní výchovou. Ústavní výchova se nyní ocitá na velmi tenkém ledě, kdy se přemýšlí nad jejím zrušením a jsou k tomu rozhodnutí již podstupovány určité kroky. Hlavním problémem ústavní výchovy je její roztržitost v rámci ukotvení v jednotlivých ministerstvech. Z tohoto důvodu jsem zvolila níže uvedené schéma, které pomůže jednotlivé druhy rozdělit podle postupného ukotvení v zákoně, a zároveň připisují ministerstvo, do kterého spadá.

Zdroj: https://www.mpsv.cz/documents/20142/954480/nahradni_pece.pdf/0152838a-6e55-7fc1-7ec3-f90d916e56a4

3. Pojmy vychovatel pěstoun

Ve chvíli, kdy se dítě ocitá v systému náhradní péče a není svěřeno do okruhu blízkých osob, stává se jeho pečující osobou v náhradní rodinné péči pěstoun a v náhradní ústavní péči pak vychovatel. Obě tyto osoby mají v zájmu jedinou věc a to zlepšení životní situace dítěte a jeho správný fyzický a psychický vývoj. V systému jsou však oba pojmy brány zcela odlišně. Pěstoun dítě vychovává v domácím prostředí, kdy je jeho výhradní pečující osobou, vychovatel pak dítě, které má svěřené, může vnímat jako svoje vlastní, ale dítě se už bohužel ocitá v prostředí, kde je kolem něj několik pečujících osob, kdy i přes veškerou snahu, není žádná tou výhradní pečující osobou. Jak udává Matějček (1999, s.45): „*Všem formám náhradní péče je však jedna základní charakteristika společná – dítě je vychováváno lidmi, jimž se nenarodilo*“.

3.1 Pěstoun

Pojem pěstoun je ukotven v zákoně o pěstounské péči č.452/1992 Sb. Pěstounem se může stát pouze občan, který má osobní předpoklady, zejména morální a zdravotní, pro zajištění řádné výchovy dítěte a který způsobem svého života i života své rodiny, v níž bude dítě vychováváno, zaručuje, že bude pěstounskou péči vykonávat ku prospěchu dítěte (Zákon č.452, §3).

Proces pro zařazení a následné ustanovení osoby, jako možného pěstouna není však tak jednoduchý. Jak jsem již popsala výše, v České republice funguje více možností a typů pěstounů. Jedná se především o pěstounskou péči na přechodnou dobu a pěstounskou péči dlouhodobou. U každé této péče jsou na pěstouny kladeny jiné nároky a požadavky. Stejně tak jako pěstouni, tak i vychovatelé by měli být od přírody vybaveni velkou dávkou trpělivosti, empatie a především pochopení, protože děti, se kterými pracují jsou silně psychicky traumatizované a deprimované, a proto je péče o ně velice náročná.

Pěstounská péče na přechodnou dobu

U této formy pěstounské péče se také můžeme setkat s označením profesionální pěstounská péče. Momentálně se pěstounská péče na přechodnou dobu týká především dětí, které vyžadují okamžitou pomoc a umístění mimo rodinu. Přechodnou dobou se rozumí doba, po kterou rodič za závažných důvodů nemůže dítě vychovávat. Dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí §27 odst.9 může pěstounská péče na přechodnou dobu trvat nejdéle 1 rok.

Pěstounská péče dlouhodobá

Pěstounská péče dlouhodobá je určena spíše pro děti, které nemají výhled, že budou v krátké době navraceny do původní rodiny. Není však pravidlem, že se tak nemůže stát a dítě se i z pěstounské péče dlouhodobé může do původní rodiny vrátit v poměrně krátkém časovém horizontu. Často se pak jedná o pěstounskou péči příbuzenskou, kdy je dítě svěřeno do péče blízkých rodinným příslušníků, jako například prarodičů, ale také jiných osob, které jsou vedeny v evidenci jako žadatelé o pěstounskou péči dlouhodobou. Už z principu tato forma náhradní rodinné péče nepřipouští stylizaci do postavení rodičů. Pěstouni jsou v tomto případě vedeni k tomu, aby se nevžívali do role rodičů, a díky tomu mají větší možnost než rodiče adoptivní, přijímat dítě takové, jaké je a snáze se vyhnout přepjatému očekávání a nároků na dítě. (Matějček a kol, 1999, str.47).

Zde zmíním některé z požadavků, které jsou kladeny na pěstouny v dlouhodobé a pěstouny krátkodobé

Oblast	Pěstounská péče dlouhodobá	Pěstounská péče krátkodobá
Trestní bezúhonnost	vyžadováno	vyžadováno
Bezdlužnost	vyžadováno	vyžadováno
Vhodné bytové podmínky	vyžadováno	vyžadováno
Harmonické rodinné prostředí	vyžadováno	vyžadováno
Dobrá zdravotní a psychický stav	vyžadováno	vyžadováno
Schopnost spolupracovat v systému sociálně-právní ochrany	vyžadováno	vyžadováno
Schopnost pečovat o děti s poruchami chování	Je vhodná	Je vhodná
Schopnost dále se vzdělávat v oblasti terapeutického rodičovství, poruch citového vztahu aj.	vyžadováno	vyžadováno
Schopnost pomoci dítěti při zpracování jeho životního příběhu a nastavení vztahu k původní rodině	vyžadováno	vyžadováno
Uspokojená touha po vlastních dětech	Je vhodná	vyžadováno
Schopnost spolupracovat s původní rodinou, podpořit ji Při případném návratu dítěte do původní rodiny	Je vhodná	vyžadováno
Povinnost dále se vzdělávat	24h ročně	24h ročně
Umožnění přístupu sociálních pracovníků a dalších odborníků do domácnosti	Vyžadováno po celou dobu péče	Vyžadováno po celou dobu péče
Povinnost přijmout nabídnuté dítě	pouze se souhlasem žadatele	odmítnutí je možné pouze ze závažných důvodů
Věk a počet dalších dětí v rodině	není konkrétně požadován	nejmladší dítě min. osmileté, dále max. tři děti v domácnosti

(DOBRÁ RODINA, Požadavky na pěstouny a osvojitele [online])

V tabulce se dále nezmiňuje, že žadatelem o pěstounskou péči nemusí být manželský nebo partnerský pár, ale také jednotlivec. Nebo pouze manžel/manželka nebo jen partner/partnerka. Zmíním ještě důležitost splnění psychologického vyšetření a následných

přípravných kurzů, které jsou pro zařazení do evidence žadatelů o pěstounskou péči požadovány. Jakmile je celý proces schválen a páru případně jednotlivci je umožněno získat dítě do pěstounské péče,

3.2 Vychovatel

Vychovatelem může být osoba na mnoha úrovních a to například ve školní družině, v zájmovém kroužku nebo právě v náhradní ústavní péči. Dle zákona 563/2004 Sb. se zařazuje jako pedagogický pracovník. Tento zákon pak pedagogického pracovníka charakterizuje jako osobu, která vykonává vyučovací, přímou speciálně-pedagogickou, výchovnou, nebo pedagogicko-psychologickou činnost a to přímým působením na vychovávaného/vzdělávaného (MŠMT, zákon 543/2004 [online]). Dále také musí splňovat několik dalších podmínek, jako je zdravotní způsobilost, bezúhonnost, plnou právní způsobilost, znalost českého jazyka a především musí mít odbornou kvalifikaci. (MŠMT, zákon 543/2004 [online]). K výkonu profese vychovatele v ochranné nebo ústavní výchově ve školských zařízeních je také dle zákona č. 109/2002 Sb. nařízena podmínka psychologického vyšetření. Nejen zákonem dané požadavky, jsou však pro výkon této profese důležité. Jak popisuje i Škoviera, funkce vychovatele je velmi složitá, na jednu stranu by to měl být plně vyškolený a odborně vzdělaný pracovník, který je schopný dětem poskytnout terapeutický rozhovor a na druhou stranu je třeba dbát na osobnostní rysy vychovatele. Navíc tento pracovník řeší i dilema, že má dítěti nahradit vlastní rodiče a na druhou stranu nemá. *„Požadavky na osobnostní kvality vychovatele (učitele, lékaře, či jiného pracovníka pomáhající profese) jsou natolik vysoké, že vytvářejí až nereálný model ideálního člověka se samými pozitivními vlastnostmi,“* (Škoviera, 2007, str. 103).

4. Vliv náhradní rodinné péče na psychický vývoj dítěte

Rodinná péče je důležitým faktorem pro psychický vývoj dítěte. Nic méně, někdy mohou být děti nuceny žít v náhradní rodinné péči kvůli různým okolnostem, jako je například ztráta rodičů, domácí násilí, alkoholismus nebo nevhodné rodinné prostředí. V těchto situacích může mít náhradní rodinná péče zásadní vliv na psychický vývoj dítěte. Navíc, děti v náhradní rodinné péči mohou čelit řadě výzev při vytváření pevných a trvalých vztahů s náhradními rodiči, což může vést k dalším problémům v psychickém vývoji.

Klíčové je především, aby náhradní rodiče měli dostatek času a trpělivosti k vytváření pevných vztahů s dítětem, a aby poskytovali dítěti pocit bezpečí, stability a důvěry, kterou v biologické rodině nenacházeli. Čím déle je dítě v náhradní rodinné péči, tím větší je

pravděpodobnost, že se s náhradními rodiči více sblíží a začne se cítit jako součást rodiny. Náhradní péče sebou přináší spoustu výzev, a proto je důležité, aby náhradní rodiče měli vhodné vzdělání a podporu při výchově jim svěřených dětí. Každé dítě si totiž sebou do náhradní rodiny přináší svůj imaginární batůžek plný traumat, úzkostí a deprivace.

I díky tomu náhradní rodiny, které poskytují dětem stabilní a láskyplné prostředí, mohou pomoci dětem zvládnout stresové situace, které jsou spojeny s oddělením od biologických rodičů. Také mohou pomoci dětem vyvinout zdravé vztahy a zlepšit jejich sociální interakce s vrstevníky. Stále více se tak zjišťuje, že náprava citové deprivace je možná. (Matějček, 2002, str. 84-90)

Kromě tohoto, může náhradní rodinná péče poskytnout dětem větší možnosti jako například lepší vzdělávání, zázemí a možnosti poznávání.

Další výhodou kvalitní náhradní péče, může být příprava dítěte na dospělost. Náhradní rodiny mohou dětem poskytnout příklady zodpovědnosti, respektu a pracovitosti, což jsou důležité dovednosti pro úspěšný život v dospělosti. Kvalitní náhradní rodinná péče může také pomoci dětem vybudovat pevnou a stabilní identitu, což může být důležité v období adolescence. (SmithBattle, 2007)

Je nutné si uvědomit, že náhradní rodinná péče může být pro dítě náročnou zkušeností, ale zároveň může mít pozitivní vliv na jeho psychický vývoj a přípravu na dospělost, pokud je poskytována kvalitně a s láskou.

4.1 Vliv v pěstounské péči

V tomto typu péče je žádoucí, aby náhradní rodiny byly na svou roli dobře připraveny, uměly porozumět potřebám dítěte a zajistit jim podporu, prostředí a pomoc při zvládnání pro ně nových a náročných situací.

Příprava náhradních rodin by měla zahrnovat informace o tom, jakým způsobem, trauma oddělení od biologických rodičů může ovlivnit psychické zdraví dítěte, jaké jsou zvláštní potřeby dítěte v náhradní rodinné péči a jakým způsobem náhradní rodina může dítěti poskytnout bezpečné a stabilní prostředí. Dobré přípravy mohou také zahrnovat trénink v komunikačních dovednostech, poskytování emocionální podpory, a výchovných strategiích pro zvládnání obtížného chování dítěte.

Studie také ukazují, že náhradní rodiny, které se účastní přípravných kurzů, jsou více motivované a sami sebe hodnotí jako lépe připravené na svou roli. Dle mých zkušeností

kvalitní příprava náhradních rodin může také zvýšit pravděpodobnost, že bude mít dítě pozitivní zážitek z náhradní rodinné péče a bude se cítit bezpečně a podporováno. Přípravné kurzy a následná podpora doprovázejících institucí je také důležitá pro náhradní rodiny a zvládání náročných situací.

Dalším významným aspektem pro dítě v pěstounské péči může být také přijetí. V předchozích letech byla možnost sjednocení přijetí dítěte s jeho novou rodinou pouze právním aktem. Dnes se však k této možnosti přistupuje zřídka a preferuje se rodina biologická. „*Pro dítě má přijetí velkou roli: na jedné straně se potřebuje oddělit od rodičů, jejichž péče selhala a na druhé straně se potřebuje identifikovat s novou rodinou.*” (Šance dětem, Vztahy v nahradni rodinne peci z pohledu psychologa [online])

Náhradní rodinná péče může mít jak pozitivní, tak negativní vliv na psychický vývoj dítěte. Nicméně, kvalitní náhradní rodinná péče může pomoci dětem zvládnout stresové situace a rozvíjet zdravé vztahy a sociální interakce dopřát jim lepší možnosti osobnostního rozvoje. Je důležité, aby náhradní rodiny byly dobře připraveny a poskytovaly dětem stabilní a láskyplné prostředí.

4.2 Vliv v ústavní péči

Ústavní péče dětem poskytuje naprosto odlišné zázemí a podmínky. Z vlastní zkušenosti však vím, že vychovatel pracuje s dětmi v naprosto odlišném prostředí. Není pro dítě tou jedinou pečující osobou. Střídá se u něj s jinými pracovníky zařízení, a to může znamenat, že dítě nemá jednu osobu, ke které se může navázat. Důležitý je i systém v jakém se u dítěte vychovatelé střídají. Toto si každé zařízení nastavuje samostatně a může se tak stávat, že o dítě pak během jednoho týdne pečují i 4 rozdílné osoby v různých časových horizontech. Tím nemá možnost navázat pevnou citovou vazbu, ani případné návyky a řád, protože se ve většině nároky a požadavky vychovatelů na dítě mění. Pokud pak do tohoto vstupuje biologická rodina je situace o to těžší. Dítě vlastně neví, kam patří a může se stávat citově oploštěným.

5. Legislativní úprava styku dětí s biologickým rodičem

„Právo stýkat se s dítětem mají osoby příbuzné s dítětem, ať blízce či vzdáleně, jakož i osoby dítěti společensky blízké, pokud k nim dítě má citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami pro dítě znamenal újmu. Také dítě má právo se stýkat s těmito osobami, pokud tyto osoby se stykem souhlasí.“ (Zákon č.89/2012, § 927). Právo na styk dítěte s rodičem najdeme v mnoha nejen vnitrostátních, ale i

mezinárodních předpisech. Je tedy potřeba brát na vědomí, že některé předpisy, jako například mezinárodní Úmluva o právech dítěte, jsou nadřazeny předpisům České Republiky. Právě Úmluva o právech dítěte je stěžejním dokumentem, který udává, že: „Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zajistí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Takové určení může být nezbytným pouze v případě, například, jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte“ Dále se pak v úmluvě stanovuje, že: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy uznávají právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte.“ (Úmluva o právech dítěte, čl 9.) V České republice se pak následně styk dítěte s biologickou rodinou řídí sdělením č.91/2005 Sb. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o styku s dětmi. Ten jasně v článku 4 upravuje styk mezi dítětem a jeho rodiči ve třech bodech a to následovně: „1. Dítě a jeho rodiče mají právo navázat a udržovat vzájemný pravidelný styk. 2. Tento styk lze omezit nebo vyloučit pouze tam, kde to je nezbytné v nejlepším zájmu dítěte. 3. V případě, že není v nejlepším zájmu dítěte udržovat styk s jedním z rodičů bez dohledu, je třeba zvážit možnost osobního styku s dohledem nebo jiné formy styku s tímto rodičem“. Legislativní úprava, předpisy a nařízení jasně vymezují, že dítě i rodič mají na vzájemný styk právo. Je však třeba dbát velké opatrnosti, kdy je tento styk pro dítě přínosem, a kdy ba naopak rizikem. Důležitý a úspěšný kontakt je pouze v tom případě, že o něj jeví zájem jak dítě, tak biologický rodič.

Realizace kontaktů v souvislosti s platnou legislativou

Je nezbytné, aby se všichni aktéři při realizaci kontaktů opírali o platnou legislativu. Přitom se musí sledovat práva dětí, ale i jejich rodičů a osob dítěti blízkých a rovněž rámeček, v němž je vykoávána pěstounská péče (totéž však platí i pro náhradní ústavní výchovu)

Práva a povinnosti jednotlivých aktérů jsou vymezena v Úmluvě o právech dítěte č. 104/1991 Sb., Úmluvě o styku s dětmi č.91/2005 Sb. M.s., v zákoně č.89/2012 Sb., občanský zákoník a zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 a v provádějících předpisech.

Zájem dítěte zastupuje rodič, pěstoun a OSPOD dítěte, který je odpovědný za vyhodnocování situace dítěte a sestavení individuálního plánu ochrany dítěte (dále jen IPOD). Veškeré

činnosti všech aktérů včetně pěstounů a rodičů by mělo být s IPOD v souladu (MPSV [online])

6. Styk dětí s biologickými rodiči

Vztah dětí s biologickými rodiči je pro jejich psychický vývoj velmi důležitý. Jakékoliv omezení nebo přerušování kontaktu s nimi může mít negativní dopad na dítě. Na druhou stranu však i přílišné uplatňování práva na styk může mít pro dítě negativní dopady. Jak tedy najít tu správnou rovnováhu? Občanský zákoník stanovuje, že: *„právo stýkat se s dítětem mají osoby příbuzné s dítětem, ať blízce či vzdáleně, jakož i osoby dítěti společensky blízké, pokud k nim dítě má citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami pro dítě znamenal újmu. Také dítě má právo se stýkat s těmito osobami, pokud tyto osoby se stykem souhlasí.“ (Zákon č.89. § 927).* Podle řady studií by měl být styk dítěte s biologickými rodiči zajištěn tak, aby byl v souladu s jeho zájmy a potřebami. Styk by měl být pravidelný, aby si dítě mohlo udržet vztah s oběma rodiči, ale zároveň by neměl být příliš častý a krátký, aby se nevytvořilo napětí a zmatení u dítěte (Emery, R. E., & Wyer, M. M., 2014). Jak se uvádí i v metodice Ministerstva práce a sociálních věcí v bodě 4 Bez zapojení dítěte to nejde. Ta pak uvádí na co je při kontaktu třeba dbát a co je nezbytné: Je třeba, aby byl slyšet hlas dítěte a aby dítě mělo možnost se ke kontaktům a jejich realizaci vyjádřit. Je nezbytné, aby subjekt zastupující zájmy dítěte, prioritně odbor sociálně právní ochrany dětí bral v úvahu přání, názory a pocity dítěte a prostřednictvím nástrojů sociální práce je vyhodnocoval, přičemž je třeba zohlednit, v jaké pozici se orgán nachází, tedy zda názory a přání dítěte prezentuje jako kolizní opatrovník u soudu či zda je v pozici orgánu sociálně právní ochrany dětí, který vyhodnocuje potřeby a zájmy dítěte a ve věci může přednést své odborné stanovisko (MPSV[online]) Existuje řada faktorů, které ovlivňují vztah dítěte s biologickými rodiči a jak by měl být styk organizován. Pravidelný styk s oběma rodiči by měl být zajištěn tak, aby byl v souladu s potřebami a zájmy dítěte. Jak uvádí Uhlířová (Uhlířová, Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou, str.15) existuje 5 možností, jakým je kontakt navázán. 1. Biologický rodič se ozve sám (nejčastěji kontaktuje pracovníka odboru sociální péče o dítě, dále jen OSPOD). 2. Na přání dítěte je biologický rodič kontaktován pracovníkem odboru a souhlasí se setkáním. 3. Na přání dítěte je biologický rodič kontaktován pracovníkem OSPODu, ale setkat se s ním dítě nechce. 4. Biologický rodič dítě navštěvuje již před jeho svěřením do pěstounské péče (např. v dětském domově). 5. Biologický rodič dítě navštěvuje nepravidelně a dítě bývá po jeho setkání silně rozrušené

6.1 Výhody styku dětí s biologickou rodinou

Studie Fleminga a Schenka (2012) se zaměřila na důležitost styku dítěte s biologickými rodiči po rozvodu. Autoři uvádějí, že dítě by mělo mít právo udržovat vztah s oběma rodiči, protože to má pozitivní vliv na jeho psychický vývoj. Totéž se dá použít i na vztah dětí v náhradní péči

Je tedy důležité, aby se při určování frekvence a délky styku s biologickými rodiči brala v potaz potřeba dítěte udržovat vztah s oběma rodiči a zároveň byly respektovány jeho potřeby a věk. (MPSV. [online]). Styk s biologickou rodinou by tedy měl na dítě působit především pozitivně, pro děti je důležité vědět odkud pochází a zároveň i kam patří. Jak udává i Pazlarová (2016, s.169): „*Pro zdravý vývoj osobnosti člověka je důležitým předpokladem poznání vlastních kořenů. Znalost osobní historie a historie rodiny je součástí identity každého z nás.*“ Existuje řada faktorů, které ovlivňují vztah dítěte s biologickými rodiči a jak by měl být styk organizován. Pravidelný styk s oběma rodiči, by měl být zajištěn tak, aby měl především pozitivní vliv na vývoj dítěte.

6.2 Nevýhody styku dětí s biologickou rodinou

Z vlastní zkušenosti vím, jak je důležité, aby se styk odehrával v bezpečném, pozitivním a pro dítě známém prostředí, aby se cítilo chráněno a uvolněno. Pokud však dítě v biologické rodině zažilo nějakou formu násilí, týrání či zneužívání může se nařízení styku s biologickou rodinou jevit jako nežádoucí.

Vztah dětí s biologickými rodiči je pro jejich psychický vývoj velmi důležitý. Jakékoliv omezení nebo přerušování kontaktu s nimi může mít negativní dopad na dítě. Na druhou stranu však i přílišné uplatňování práva na styk může mít pro dítě taktéž negativní dopad. Nevhodný styk, který by, nebyl přizpůsoben potřebám dítěte, by mohl způsobit napětí a zmatení dítěte. Jak již bylo několikrát zmíněno. Vždy je nutné při styku dbát na osobnost dítěte a jeho psychické nastavení. Pokud dítě nejeví o styk s rodinou zájem je nežádoucí jej do kontaktu jakkoliv nutit a sjednávat kontakt i přes jeho nesouhlas. V takových případech je vhodná správná motivace dítěte ke styku. Dále může být v některých případech problematické najít vhodný čas a místo pro styk, což může vést k dalším napětím a frustracím u všech zúčastněných stran

Celkově lze říci, že styk dítěte s biologickými rodiči má své výhody i nevýhody a měl by být přizpůsoben potřebám a věku dítěte. Je důležité, aby se všichni zúčastnění strany snažili

o spolupráci a respektování potřeb dítěte, aby mohl mít co nejlepší možnost pro zdravý a vyvíjející se vztah s oběma rodiči.

VÝZKUMNÁ ČÁST

Ve výzkumné části jsem si stanovila hlavními cíli, jak je vnímán styk dětí v náhradní péči s jejich biologickou rodinou.

Výzkumná část pak bude reagovat na hlavní výzkumnou otázku, kterou jsem stanovila v cíli mé práce. Cílem je zjistit, jak je vnímán kontakt dítěte s biologickou rodinou pěstouny či vychovatelkami v dětském domově. Kde vidí jeho přínosy či rizika. V další části představím metodologii výzkumu, volbu a popis výzkumného vzorku, průběh sběru dat, analýzu dat, interpretaci dat a na závěr výsledky výzkumu.

Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Hlavním cílem této bakalářské práce je zjistit, jak je pěstouny a vychovateli vnímám kontakt dítěte s biologickou rodinou, pokusit se najít bariéry a limity styku dětí s biologickou rodinou z pohledu profesionálních pěstounů a vychovatelů v dětských domovech a na základě toho navrhnout možnosti, jak styk s biologickou rodinou zkvalitnit, aby měl pozitivní dopad na dítě, a to především na jeho zdravý psychický rozvoj.

V souladu s cílem bakalářské práce byla vymezena **Hlavní výzkumná otázka**: *Jak je pěstouny a vychovateli vnímám kontakt dítěte s biologickou rodinou a pokusit se najít bariéry a limity tohoto styku*

Ve shodě s touto hlavní výzkumnou otázkou jsem následně stanovila pět vedlejších výzkumných otázek.

Vedlejší výzkumná otázka 1: Jaký dopad může mít pravidelnost kontaktu dítěte s biologickými rodiči na psychický rozvoj dítěte?

Vedlejší výzkumná otázka 2: Jakou roli může hrát sociální a behaviorální prostředí biologické rodiny při návštěvě dítěte?

Vedlejší výzkumná otázka 3: Jak může návštěva biologické rodiny ovlivnit chování dítěte po návratu do zařízení / pěstounské rodiny?

Vedlejší výzkumná otázka 4: Jak a v jaké kvalitě dochází k předávání informací o stavu dítěte při dlouhodobé návštěvě biologické rodiny mezi pěstouny a biologickými rodiči?

Vedlejší výzkumná otázka 5: Jak pěstouni a vychovatelé vidí možnosti zkvalitnění styku a odstranění současných bariér?

Přičemž ke každé z nich byly stanoveny i specifické výzkumné otázky pomocí kterých budou vedlejší výzkumné otázky zodpovězeny:

Pro přehlednost jsem si jednotlivé otázky uspořádala do následujících tabulek

Vedlejší výzkumná otázka 1:	Vedlejší výzkumná otázka 2:	Vedlejší výzkumná otázka 3:
Jaký dopad může mít pravidelnost kontaktu dítěte s biologickými rodiči na psychický rozvoj dítěte?	Jakou roli může hrát sociální a behaviorální prostředí biologické rodiny při návštěvě dítěte?	Jak může návštěva biologické rodiny ovlivnit chování dítěte po návratu do zařízení / pěstounské rodiny?
Tazatelské otázky:	Tazatelské otázky:	Tazatelské otázky:
Je kontakt vyžadován častěji ze strany dítěte nebo rodičů?	Je psychika dítěte ovlivněna vědomostí, do jakého prostředí k biologické rodině jde?	V jakém se dítě nachází fyzickým/psychickým stavu po předání dítěte zpět do zařízení / vaší rodiny?
Jak se cítí dítě před plánovaným kontaktem?	Ovlivňuje vztah dítěte s biologickou rodinou jeho motivaci k její návštěvě?	Popište změny chování u dítěte po návratu od biologické rodiny?
V jaké pravidelnosti probíhá kontakt dítěte s biologickou rodinou a zda dodržují dohodnutou pravidelnost?		Jak dlouhou dobu dítě potřebuje na aklimatizaci u pěstounů nebo v domově po návrtu z biologické rodiny trvá?
Probíhá případně jak příprava dítěte na kontakt s biologickou rodinou (motivace, psych. stav)		

<p>Vedlejší výzkumná otázka 4:</p> <p>Jak a v jaké kvalitě dochází k předávání informací o stavu dítěte při dlouhodobé návštěvě biologické rodiny mezi pěstouny a biologickými rodiči?</p>	<p>Vedlejší výzkumná otázka 5:</p> <p>Jak pěstouni a vychovatelé vidí možnosti zkvalitnění styku a odstranění současných bariér</p>
<p>Tazatelké otázky:</p>	<p>Tazatelké otázky:</p>
<p>Máte s dítětem případně rodiči během jeho pobytu v biologické rodině kontakt?</p>	<p>Jak vnímáte svou roli v rámci schvalování kontaktu dítěte s biologickou rodinou a je v souladu s daným zákonem?</p>
<p>Jsou Vám biologickou rodinou sdělovány závažné události týkající se stavu dítěte během jeho pobytu u ní?</p>	<p>Co by dle Vás bylo pro zdravý psychický/fyzický vývoj dítěte v kontaktu s bio rodinou nejlepší?</p>
<p>Jak probíhá předání dítěte zpět do zařízení/Vaší rodiny?</p>	<p>Co byste změnili v zavedených postupech při schvalování kontaktů dětí s biologickou rodinou</p>

Metodologie

Metody získávání dat

Jako metodu výzkumu jsem pro svoji práci zvolila kvalitativní výzkum, a to především z toho důvodu, že je v tomto tématu důležité jít s respondenty více do hloubky problému a to je možné především pomocí rozhovorů a osobního kontaktu.

Jako techniku získání dat jsem pak zvolila polostrukturovaný rozhovor. Dle Hendla (2012, str.164) se jedná o střední cestu mezi dotazníky s pevnou strukturou a volnými rozhovory, kde struktura není dána předem. Polostrukturované dotazování se dle něj pak vyznačuje jasně daným účelem, určitou osnovou, ale i velkou pružností procesu získávání dat. Proto se v rámci mého tématu tato technika jevila jako nejvíce vhodná, protože mám větší zkušenosti jako vychovatelka v dětském domově, ale s pěstounstvím jsem prozatím nepřišla blíže do styku, a proto bylo žádoucí nechat si v rámci otázek i prostor, pro možné další otázky, které by mohly při rozhovoru s pěstouny v dané situaci vyvstat. Právě flexibilita této metody, kdy během rozhovoru je možné pozměnit otázky, případně pokládat v rámci situace jiný typ otázek je při rozhovoru s respondenty na toto téma velice vhodné. Jak uvádí i Hendl (2012, s.166-167) má tento typ dotazování také své výhody jako například možnost dotazovaného vyjádřit svoje subjektivní pohledy a názory a může navrhnout samostatné možné vztahy a souvislosti. Také zde upozorňuje, aby tazatel věnoval pozornost především začátku a konci rozhovoru V rozdělení rozhovoru jsem se pak řídila dle Miovského(2006, str.163-169), který rozhovor rozděluje do čtyř fází. Stejně jako Hendl (2012) dává velký význam právě navázání vztahu a počátku rozhovoru s respondentem. Toto se odehrává v první, úvodní a přípravné fázi. Tato fáze zahrnuje přípravu otázek a následně seznámení s respondenty a předání informací o výzkumu, co od respondenta očekáváme a je důležité jej informovat o anonymizaci jeho osobních údajů a ústní souhlas s pořízením nahrávky rozhovoru. Ve druhé fázi s respondentem probírají obecná témata, kterými se můžeme postupně dostat k citlivějším údajům a rozhovoru. Ten pak probíhá ve třetí fázi. Tato fáze je pak přímo zaměřená na výzkumný cíl a výzkumné otázky. Můj polostrukturovaný rozhovor se skládá asi z deseti dílčích otázek, které se ale rozhovorem různě prolínaly bez ohledu na jejich pořadí. Následuje pak čtvrtá fáze, a to je závěr rozhovoru. Dle Hendla je zakončení rozhovoru jeho důležitou součástí: „ Právě *na konci rozhovoru nebo při loučení můžeme ještě získat důležité informace. Kvalitativní rozhovor není pouze sběrem dat, ale může mít i intervenční charakter. Proto má tazatel nabídnout dotazovanému možnost dodatečného kontaktu.*“ (Hendl, 2012, str.167). Rozhovory jsem pak nahrávala pomocí aplikace do

mobilního telefonu s čímž byli všichni respondenti seznámeni a ústně mimo záznam s nahráváním souhlasili. Tyto nahrávky jsem pak označila dle toho, zda je jednalo o pěstouny jako PP nebo vychovatele jako VDD a k tomuto rozlišení si přiřadila fiktivní iniciály.

Metody zpracování dat

Jak jsem již popsala výše, pro lepší a podrobné získání dat jsem se rozhodla pořídit z rozhovorů zvukový záznam, abych se tak mohla plně věnovat rozhovoru s respondenty, a především pozorovat jejich reakce při pokládání jednotlivých otázek. Během rozhovoru jsem si však také určité postřehy a poznámky zapisovala do záznamového archu. Díky tomu jsem se pak mohla k jednotlivým poznámkám nebo postřehům v rozhovoru vracet. Následně byly rozhovory transkribovány. Jak udává Miovský (2006, s. 205): „*Převedení dat netextové povahy do povahy textové (je-li to možné) je prvním důležitým krokem (přepis audiozáznamu interview atd.), který nazýváme transkripce.*“ Veškeré rozhovory jsem přepsala doslovně a uspořádala tak, aby odpovědi na jednotlivé dílčí otázky byly správně zařazeny. Kontrolu transkripce jsem následně provedla opakovaným poslechem.

Volba výzkumného vzorku

Při výběru výzkumného vzorku jsem se zaměřila na možnosti respondentů ve blízkém okolí, kteří již mají ve své profesy dlouholeté zkušenosti. Vzhledem k tomu, že jsem pracovala jako vychovatelka v dětském domově měla jsou dobrou návaznost na možnosti respondentů v okolních dětských domovech. Co se týče pěstounské péče, tak v této oblasti zkušenosti ani kontakty nemám rozhodla jsem se kontaktovat nově vzniklou organizaci v mém bydlišti Rodičem jinak z.s., jejíž cílovou skupinou jsou zejména pěstounské rodiny. Předsedkyně tohoto spolku mi pak doporučila 3 pěstounské rodiny, se kterými momentálně spolupracuje.

Cílem práce je zjistit, jak je vnímám kontakt dítěte s biologickou rodinou pěstouny či vychovatelem v dětském domově. Jak jsem uvedla výše, vybrala jsem konkrétně 3 vychovatele ze dvou různých zařízení. Každého z nich pak pro přiblížení k tématu popíši níže.

Zařízení/Vychovatelé

DĚTSKÝ DOMOV HODONÍN U KUNŠTÁTU

Dětský domov Hodonín u Kunštátu (dále jen DD) je příspěvkovou organizací, jejíž zřizovatelem je Jihomoravský kraj. DD se nachází v malé vesnici Hodonín u Kunštátu ležící v malebné krajině Českomoravské vysočiny. Jedná se o krajinu zalesněnou s velkými možnostmi výletů do přírody a různých venkovních aktivit. DD dále disponuje bazénem,

antukovým hřištěm a velkou zahradou se sadem. Umístění domova má své výhody i nevýhody, vzhledem k tomu, že se jedná o malou vesnici, která je daleko od závadového prostředí, nemají děti tolik nutkání vyhledávat negativní sociální prostředí, ale zároveň dojíždění do nedalekých škol, či brigád je pro ně velmi náročné. Právě i umístění domova je pro psychický vývoj a rozvoj osobnosti pro dítě důležité. Dalším prvkem, který se může na správném vývoji dítěte podílet je počet pečujících vychovatelů a jejich frekvence střídání. Zde funguje střídání vychovatelů po jednom týdnu, kdy na noční službu přijíždí ve střídání po dvou dnech vždy asistentka. Domov se snaží zachovávat personální rozdělení tak, aby na každé bytové jednotce se střídali vždy vychovatel a vychovatelka.

Vychovatel 56 let (R1)

Jako respondenta jsem si v tomto domově vybrala svého bývalého kolegu, u něhož jsou zkušenosti opravdu dlouholeté a nejenom s prací dětí v dětských domovech a diagnostických ústavech, také byl pracovníkem probačně mediační služby a několik let také zastával pozici zástupce ředitele v zařízení a zná tak problematiku styku dětí s biologickou rodinou velmi podrobně a z mnoha úhlů.

Vychovatelka 48let(R2)

Jako další respondentku jsem si zvolila nově pracující vychovatelku v domově, protože v předchozích letech pracovala v obdobném zařízení v jiném městě a tudíž budou její informace a zkušenosti pocházet z předchozího zařízení. Také je několikaletou pracovnící v pedagogickém oboru.

DĚTSKÝ DOMOV BOSKOVICE

Zde jsem pak vybrala pravý opak výše zmíněného dětského domova, a to dětský domov, který se nachází na okraji většího města. Stejně tak jako pro všechny zařízení i zde platí zákonem daný limit na počet dětí v rodinné skupině maximálně osm. V dětském domově v Boskovicích je však o dvě bytové jednotky více a kapacita je tak 40 dětí na zařízení. Vychovatelé se zde střídají v bytové jednotce v turnusu tzv. krátkého a dlouhého týdne, kdy každý vychovatel chodí v jednom týdnu po-ut a pá-ne a v dalším pouze st-čt. Z vlastní zkušenosti si trůufám říct, že přechod z různých nastavení a pravidlech vychovatelů se pro děti může stát matoucím a přizpůsobování nejen pro nově příchozí děti může být velmi náročné. Zároveň však lokace domova ve větším městě může dětem přinést lepší možnosti osobnostního rozvoje díky dobré snadné dostupnosti a možnosti zájmových kroužků, volnočasových aktivit a brigád za kterými nemusejí dojíždět a není to pro ně tak časově

náročné. Rizikem však ve větším městě může být i snadnější přístup k patogenním jevům, které mohou být komplikací pro zdravý vývoj dítěte, které pak pokud má předpoklady může toto patogenní jednání začít kopírovat.

Vychovatel 40let (R3)

Respondentem se mi v tomto případě stal opět muž, který má dlouholetou praxi v různých zařízeních pro děti a mládež a asi 10 let zkušeností ze dvou různých dětských domovů. Momentálně působí i jako vedoucí skautského oddílu a má tak z práce s dětmi bohaté zkušenosti.

Pěstouni:

RH. (R4)

První pěstounská rodina bydlí v menším bytovém domě nedaleko centra města. Setkání s nimi proběhlo na přilehlé zahradě, na které se nacházely různé hrací prvky. Oba respondenti jsou pěstouny a jsou 20let manželé. Pěstouny jsou 6let. Vzhledem k nemožnosti založení vlastní rodiny díky komplikacím se rozhodli pro osvojení a zhruba po dvou letech se dočkali syna. Následně pak měly zájem o další dítě. Vzhledem ke svému věku však zvolili cestu pěstounské péče, protože proces získání dítěte je dle nich rychlejší než osvojení. Druhé svěřené dítě (dívka) je mentálně handicapové, díky komplikacím po porodu. Svěřena jim byla ve dvou letech a nyní jí má 8 let. Celkem má 4 polorodé sourozence. S jejich osvojeným synem je od sebe dělí 2 roky.

RZ (R5)

Druhá rodina bydlí ve velkém rodinném domě. Původně měli s manželem zájem o adopci. Bohužel jim však na příslušném úřadě nebyla adopce doporučena vzhledem k vyššímu věku manžela (40let). Doporučena jim byla pěstounská péče. Protože v době se manžel staral o těžce nemocnou matku, tak z časových důvodů pro něj nebylo možné absolvovat veškeré potřebné vyšetření a přípravné kurzy. Pěstounkou je v tomto případě pouze žena momentálně již 7 let a do péče dostala nejdříve chlapce, kterému bylo v té době 6 let, nyní 13. Ten má vrozené mentální postižení a získané psychické poruchy, jelikož pochází z prostředí, kde byl biologickou matkou silně zanedbáván. Po 2 letech měli zájem o další dítě to jim, ale nebylo psychologem doporučeno, do doby, než se ustálí psychický stav prvního dítěte a vytvoří si společně s pěstouny pouto a určitý systém, kterým bude rodina fungovat. V roce 2022 si tedy zažádali o další svěřené dítě do péče a zhruba do půl roku

jim byla svěřena holčička 6let. Původně jim k holčičce měl být svěřený i její bratr, což se pěstounka dozvěděla až při prvním kontaktu v dětském domově, ale vzhledem k náročné péči o prvního chlapce tuto možnost odmítla a do péče převzala pouze děvče.

PK (R6)

Třetí pěstounkou je žena, která bydlí v menší vesnici v rodinném domě. Pěstounkou je od června 2018. Stejně tak jako v předchozích případech ji k rozhodnutí o osvojení a následně pěstounské péči dovedla nemožnost založit vlastní rodinu. Nejdříve se rozhodli pro osvojení a po absolvování potřebných příprav a podání žádostí si v prosinci roku 2003 osvojili dva bratry, kteří byli narozeni 2001 a 2003. Na přání chlapců o doplnění rodiny o děvče se rozhodli podat žádost o osvojení děvčátka. Bohužel čekání na vhodné dítě bylo dlouhé několik let a tak se na doporučené rozhodla stát pěstounkou. V roce 2018 se tak po absolvování potřebných školení, vyšetření a žádostí se tak stala pěstounkou a byla jí následně téhož roku do péče svěřena holčička 8let. O rok později se však rozvedla, a tak L se dostala do její výhradní péče. Momentálně je paní K. v registru osob vhodných stát se pěstounem pro další holčičku předškolního věku.

Průběh sběru dat

Výzkum jsem prováděla od 1. dubna do 10. dubna 2023. Osobně jsem navštívila obě zařízení a seznámila se tak s jeho aktuálním prostředím a strukturou. S vychovateli jsem se setkala během jejich volna, kdy děti nebyly na zařízení přítomny. Stejně tak s pěstouny jsem se setkala v místě jejich bydliště, což vzhledem k přirozenému prostředí bylo pro pěstouny příjemnější a poskytovalo uvolněnější atmosféru. Každý rozhovor trval zhruba od 30 až po 60 minut. Především záleželo na momentálním rozpoložení vychovatelů, které se odvíjelo od náročnosti předchozí služby a u pěstounů potom, dle jejich momentálního vytížení v rámci mimoškolního programu s dětmi. Vzhledem k tomu, že otázky neměli respondenti předem, nemohly si své odpovědi připravit a z tohoto důvodu jsem se snažila nechávat dostatek prostoru na jejich odpovědi. Všem respondentům jsem v úvodu představila cíl mého výzkumu a informovala je o anonymizaci veškerých dat a zjistila, zda respondenti souhlasí s nahráváním rozhovoru. Všichni respondenti ústně souhlasili s nahráváním, díky tomu jsem měla dostatek času na pozorování neverbální komunikace respondentů a uzpůsobovat pak tomu průběh rozhovoru. Jak jsem již uvedla, celý rozhovor jsem byl nahráván pomocí aplikace v mobilním telefonu. Získaná data jsem pak přepsala do písemné podoby. Z výsledného přepisu jsem pak analyzovala potřebná data.

Analýza dat

Jak uvádí Reichel (2009, s.165): „*Důležitým krokem analýz je transkripce údajů, jejich přepis z různých podob (z protokolů, audiozáznamů, videozáznamů apod.) do formy, s kterou bude možné dále pracovat, nejčastěji do formy písemné.*“ Tyto transkripce pak rozdělují na tři varianty a to: doslovnou, selektivní a s komentářem. Pro svůj výzkum jsem zvolila transkripci selektivní, kdy jsem během přepisu dat zaměřila pozornost na důležité odpovědi, které se vztahovaly k jednotlivým výzkumným otázkám nebo dílčím cílům. Následně jsem si v jednotlivých prepisech vyznačila rozličně barevně shodné a neshodné prvky. Jednotlivé výsledky pak představím v následující kapitole.

Interpretace dat a výsledky výzkumu

V této kapitole představím výsledky výzkumu, ke kterým jsem na základě analýzy dat dospěla. Kapitulu jsem rozdělila dle jednotlivých dílčích výzkumných otázek.

Hlavní výzkumná otázka zní: *Jak je vnímán kontakt dítěte s biologickou rodinou a jaké jsou jeho přínosy a rizika?*

První dílčí výzkumná otázka zní: *Jaký dopad může mít pravidelnost kontaktu dítěte s biologickými rodiči na psychický rozvoj dítěte?*

Většina respondentů se shodla, že v případě, že je na dítě vyvíjen přílišný tlak na kontakt s biologickou rodinou v případě jeho nezájmu může to pro něj znamenat zhoršení psychického stavu a u některých udávají i regresy do batolecího věku jak popisuje například R5: „*Když byla L. menší, bylo to pro ni hodně traumatizující. Měla noční běsy, počůrávala se a často u ní proběhla na několik dnů regrese na miminko, ale teď už je vyvrážděnější a dokáže se svým způsobem bránit. Pořád se u ní, ale dostavuje nervozita, nespavost, podrážděnost, teď s tím už po těch zkušenostech dokážeme lépe pracovat.*“ Podobnou zkušenost s přílišným kontaktem udává i R6: *Vlastně my, když jsme si ho vzali, tak to bylo každý týden v pátek, jenomže mu to nedělalo dobře. On má psychosomatické problémy, prostě mu tekla z nosu krev a měl čtyřicítky horečky a zvracel tak se to fakt posunovalo vředy, třeba jednou za 14 dní. Pak to taky nedělalo dobrotu, tak za měsíc, a skončili jsme u jednou za půl roku, a to byl jakžtakž klid, dobrý. On věděl, že to je dlouho, než ju zas uvidí, tak se zas vyklidnil.* Tři respondenti se pak shodují, že z počátku rodiče jeví o dítě velký zájem a vyžadují pravidelný kontakt, ale postupem času zjistí, že jim tento stav vyhovuje a dítě je zabezpečeno a spokojí se tak pouze s telefonickým kontaktem nebo dítěti slibují návštěvy, které se neuskuteční. To pak postupně v dítěti vyvolává zmatení a nedůvěru v rodiče. Riziko také udávají v rámci

dlouhodobějších pobytů dítěte v rodině, kdy je dle jejich názorů prostředí pro dítě naprosto nevyhovující, ale přesto je pobyt příslušným orgánem schválen. R1: *No druhá věc je nakolik se ten OSPOD věnuje terénní práci a zajímá se o to, kam ty děcka jedou, protože kdyby jo můžeme sjet na Jarní (pozn. ubytovna ve vyloučené lokalitě Brna) někdy a uvidíš, že není možný, aby někdo jel do takového prostředí? Jako vůbec není možný, že tam někdo žije. Že to tam jako stát toleruje na druhou stranu, to ten stát toleruje, protože nemá ty lidi kam dát a neumí se o ně postarat. Stejně tak musí nutit do toho styku, těch rodičů s dětmi. Je to dobře, má to tak být, je to legislativně správně, je to podporovaný, takže prostě to děcko budeme dávat k rodičům za jakoukoliv cenu.*

Co se týče přípravy dítěte na styk s biologickou rodinou zde se informace rozcházejí. Respondenti z pěstounských rodin všichni shodně vypověděli, že s dětmi probíhají rozhovory a motivace ke kontaktu. Ve dvou případech, pak děti na kontakt připravuje přímo psychologka, která pak společně s pěstouny hledá techniky pro zvládnutí pro dítě náročných situací. Zároveň se na kontaktu podílí doprovázející organizace jejíž pracovnice je při kontaktu přítomná a organizuje ho tak, aby byl v co nejlepším zájmu dítěte. R5: „Týden dopředu dítě na kontakt intenzivně připravuji, vše probíhá i s psychologkou.“

R6: *Tak my den před návštěvou Kryštof, nejde do školy jedem k psychologce. Ta ho na to připraví. Ono je to úplně stejný, jak když jsem ho připravovala já a pak po návštěvě to míváme v pátek, aby vám přes víkend se jako aspoň trochu vyklidil. A v pondělí zas nejde do školy, protože jedeme zas za psychologkou, aby to tam jakože zas dali trochu jako do kupy.*

Zatím co u dětí ústavní péči shodně respondenti vypověděly podobné přípravy nejsou. Většinou proces probíhá tak, že přijede sociální pracovnice, ta se dítěte zeptá, zda k biologické rodině chce či nechce jezdit, ve výjimečných případech ho motivuje k návštěvě a následně po schválení dlouhodobého pobytu dítě odjíždí k rodině. Co se týče krátkodobých setkání ty se uskutečňují po domluvě rodiče se zařízením. Takto podobně to popisují všichni tři respondenti. R3: „No ono je to tak, že mi jsme vlastně ti odborníci, co na to to dítě mají připravit, ale je pak těžký motivovat dítě, který bylo minulej měsíc u matky, vůbec se mu tam nelíbilo a chce být s kamarády na domově. Když si ta matka pak přijede s nějakým novým strejdem tak to taky není úplně v pohodě no. Když se to děcko pak vrátí rozebraný a my ho tady dáваме dokupy týden to se taky OSPOD nepřijede podívat a jen zavolá. Oni na to nemaj čas a my máme mít. No a kdyby sem měl nasmlouvaný psycholog jezdit kvůli každému dítěti, tak to taky nejde.“

Shrnutí

Všichni respondenti se shodli, že přílišný tlak na styk dítěte s biologickou rodinou může pro dítě znamenat zhoršení jeho psychického stavu. Zároveň však byla přiblížena rozdílnost přípravy styku dítěte s biologickou rodinou v rámci pěstounské a ústavní péče. V pěstounské péči všichni respondenti odpověděli shodně, že jsou děti v kontaktu s psychologem z čehož dva u nich absolvují přípravu před i po kontaktu v biologické rodině, v ústavní péči toto zcela chybí a kontakt s psychologem je pro děti sjednáván jen zřídka.

Vedlejší výzkumná otázka 2: *Jakou roli může hrát sociální a behaviorální prostředí biologické rodiny při návštěvě dítěte.*

Co se týče prostředí, všichni respondenti shodně odpověděli, že v mladším věku dětí toto nebylo překážkou. Pro děti to bylo jediné prostředí, které do odebrání znaly, a tak ho nevnímaly nějak negativně. S dospíváním, však dostávaly srovnání ať už v rámci prostředí pěstounské rodiny, anebo ústavní péče a dokázaly rozeznat a po příjezdu od biologické rodiny i popsat škodlivost nebo nedostatečnost prostředí ve kterém byly. Některé děti však přítomnost u biologické rodiny využívají pro volný režim a svobodu, kterou jim rodiče poskytují. R2: „*Ti menší chtějí většinou k mamince pokud tam nebylo vyloženě nějaké týrání a je jedno kam to bude nebo kde budou spát a ti starší to zas mají tak, že u rodičů se po nich většinou nic nechce a nic nemusí. Jako třeba jedno děvče asi 13let mi řeklo, že u mamky je líp, protože se u ní kouří v kuchyni a tady si nemůže koupit ani cigára. Oni to berou jako takový prázdniny většinou no“.*

R4 to pak popisuje prakticky shodně: „*A. už ted'ka taky, no tak ono se jí tam líbí, že jo? Oni tam narvou sladkostmi, nechají sedět na mobilu celý odpoledne, takže začalo se jí to tam líbí. No ale už jí to taky jakože dochází, že jo že mamince řekne, ať nekouří a maminka ta jí z toho berou čerti, že jo? Si malá dovolí říkat, ať nekouří, někdy už je to vtipný, no.“*

Podobně je to i se vztahem s rodičem. Dle výpovědí čtyř respondentů se u dětí jedná především o to, z jakého důvodu byly z rodiny odebrány. Zda byli týráni nebo nějakým způsobem v rodině zneužívány. Pokud byly děti odebrány z důvodu zanedbávání výchovy nebo například nevyhovujícího prostředí, tak není vztah s rodičem natolik narušen jako v prvním případě. Respondenti byly ve shodě především v tom názoru, že pokud bylo dítě odebráno za závažných důvodů právě týrání nebo zneužívání (i při případném podezření) neměl by být styk s dítětem povolen po dobu než bude dítě psychicky stabilizováno. Tomu se tak bohužel neděje. Například R6 popisovala příklad : „*Pětkrát, jim tam za těch*

pětačtyřicet minut řekl, že prostě on jim řekl, že se bojí. On jim řekl, že tam nechce být tak často, že mu to stačí v zimě a v létě. Že mu to stačí. Po pětačtyřiceti hodinách paní soudkyně řekla, „A nechceš to zkusit častěji?“. A on přišel dom a říká: „Mamko, už jsem byl tak unavený, že jsem řekl, že jo.“ Jo, že prostě ani té soudkyni čtyřikrát nestačilo říct, že teda nechce. Věděla, že je autista. Věděla, že nevydrží sedět. To bylo aj z toho výsledku, protože oni to nahrávali. Pak nám to pouštěli. Bylo vidět on, když jako je nervózní, tak on začne mluvit jako robot, to bylo slyšet, že to tam takhle jako probíhalo. Paní psychologka mi řekla, že to bylo evidentně nátlakovej výsledek, že prostě tam šli za jednou věcí.“

Podobný příklad popisoval i R1: *„Jako třeba tady ten MH ten se nám vrátil s podlitinama, bydlel tam v nějakým přívěsu, bylo podezření, že ho tam matka nebo přítel nebo asi i oba řežou. Jo a určitě tam probíhala i nějaký sexuální orgie, kterou on vidět neměl Sociálce to potvrdoval, když se ptala. On se jí (matky) dodnes bojí hlásili jsme to i a tak dál a je tam stejně za měsíc znovu.“*

Pokud jsou však děti odebrány z méně závažných důvodů což může být například ztráta bydlení rodičů nebo nedostatečné materiální zabezpečení dítěte vztah mezi dítětem a rodiči to neovlivní. Z výpovědí vyplynulo, že děti pak za umístění do náhradní rodinné péče viní sociální pracovníci nebo dětský domov.

R3: *„Jako většina dětí stejně přišla s tím, že za všechno může sociálka. U nich doma je všechno v pohodě, mamka má bydlení i peníze a chce nás doma, ale sociálka to nechce povolit. To jsou takový řeči, co tady člověk slyší denně. Když pak nevyjde děckám dovolenka u rodičů, protože třeba matka nepodala žádost nebo to podala špatně, tak v lepším případě je ta zlá baba ze sociálky na ně zasedlá nebo v horším případě jsme to zakázali my, a to pak máme větší peklo s nima.“*

Shrnutí

Prostředí rodiny a jeho vliv na případnou motivaci dítěte návštěvě nebo kontaktu s biologickou rodinou je odvislý od věku dítěte, kdy v mladším věku je dítě zvyklé na prostředí, ve kterém vyrůstalo, pokud jiné nezná a tak pro něj nemůže být ovlivňujícím. V pozdějším věku si pak dítě může všimnout nevyhovujících podmínek prostředí u biologických rodičů, ale nemusí to být zdrojem ztráty motivace v kontaktu. Stejně tak je to i s vlivem co se týče vztahové roviny dítěte a biologické rodiny. V mladším věku dětí jde o bezprostřední lásku a pouto, které mezi matkou a dítětem a postupem času se jedná pouze o zajištění si jakési svobody a volnosti, kterou u biologických rodičů mají.

Vedlejší výzkumná otázka 3: *Jak může návštěva biologické rodiny ovlivnit chování dítěte po návratu do zařízení/pěstounské rodiny?*

Z tazatelských otázek vyplynulo, že po návratu z kontaktu nebo dlouhodobého pobytu dítěte v biologické rodině se v mladším věku u dítěte objevovaly zhoršení psychického stavu. Děti vykazovaly noční běsy, pomočování a případně i nespavost. V pozdějším věku se pak u dětí, žádné psychické problémy neprojevovaly, případně už byly pečující osoby připraveny s psychickou změnou pracovat.

R5: „*Když byla Lucie menší, bylo to pro ni hodně traumatizující (noční běsy, počůrávání, regrese na miminko, atd), teď už je vyzrálější a dokáže se svým způsobem bránit. Pořád se dostavuje nervozita, nespavost, podrážděnost, umíněnost a tvrdohlavost, ale už s tím dokážeme lépe pracovat.*“

V podobném smyslu jsou pak informace od respondentů z ústavní péče. R3: „*Třeba MH se dřív od matky vracel s tím, že se znovu počůrával a my jsme opětovně museli tomuto přizpůsobovat režim, jakože ho častěji v noci kontrolovat, případně ho budit. Někteří se zas vraceli s tím, že se v noci prnamentně budili a nemohli spát a pak měly i problémy druhý den ve škole, protože nám usínaly a ze školy volali, proč je dítě nevyspalé a měli jsme s tím dost problémů.*“

Jako další se pak projevovali změny chování dítěte během denního režimu pečující osoby, kdy bylo náročné s dítětem přejít, na pro rodinu/zařízení běžný režim, který se týkal například hygieny, spánku nebo omezení nevhodných látek. Všichni respondenti v ústavní péči potvrdily, že v pozdějším věku je těžší dítě vrátit do režimu domova, kdy se dodržují určitá pravidla, jak uvedl například R3: „*Oni jsou většinou u rodičů, kde je normální kouřit a není zavedený nějaký režim. Ti rodiče se je vlastně snaží koupit tím, že u nich všechno můžou a nic nemusí a my jsme tady a instituce co jim jde po krku a zakazuje jim všechno. My jsme pro ně pak ti hajzli z děčáku, co po nich pořád něco chtěou a u mamky se nemusí. Tady si prostě nemůžou ve 13 let jít ven a vrátit se kdy chtějí, ale u mamky to nevadí. Ty děcka s tím pak dost operují.*“

U respondentů v pěstounské péči se u dvou dlouhodobí kontakt nekoná z důvodu nařízení soudu a děti ho také nevyžadují. Třetí respondent však vypověděl obdobně.

R4: „*No vlastně ten pobyt tam jsou pro ni takové prázdniny. Nic nemusí, nikdo se o ni nestará a může být celý den na telefonu.*“

Shrnutí: Z odpovědí respondentů vyplynulo, že návštěva biologické rodiny a jeho následný návrat do pěstounské rodiny/zařízení silně ovlivňuje chování dítěte. V mladším věku se může jednat o problémy spojené s regresí do batolecího věku nebo návratem psychických problémů spojených s pomočováním, nespavostí nebo nočními můrami. U starších dětí je to pak spojeno se obtížemi s návratem do režimu, který v pěstounské rodině/zařízení funguje. Především se jedná o odvyknutí patologických jevů, které jsou pro děti v rodině přístupné v nezletilosti jako je například kouření nebo požívání alkoholu

Vedlejší výzkumná otázka 4: *Jak a v jaké kvalitě dochází k předávání informací o stavu dítěte při dlouhodobé návštěvě biologické rodiny mezi pěstouny a biologickými rodiči?*

Vzhledem k tomu, že dva respondenti z pěstounské rodiny uvedli, že styk je pouze krátkodobý nelze příliš porovnávat výsledky z pěstounských rodin a ústavních zařízení. Získaná data z ústavních zařízení a jedné pěstounské rodiny se však shodují v tom, že záleží především na vztahu biologické rodiny s pečující osobou. Pokud je vztah nastaven na důvěře a společné komunikaci bez etiketizace, může k předávání informací docházet bez obtíží. Jak bylo zjištěno z rozhovorů s respondenty. R3 udává: „*Když se s těmi rodiči hned nastaví nějaký vztah, jakože já nejsem ten, kdo jim chce děti vzít a nějak je od nich odstavit a domluvíme se, že jsme tu oba pro to dítě, tak je jasný, že to ty rodiče pochopí a hned se s nima dá jinak komunikovat a sami mi pak říkají jaký jsou problémy nebo si vzpomenu a řeknou nám o vyšetřeních který ty děcka měly. Navíc se pak třeba nerisknou jim nedávat léky co mají mít.*“

Tři respondenti však vypověděli, že biologická rodina bere pečující osoby jako negativní prvek ve styku s dítětem, a tak spíše kladou pečujícím do výchovy a zajištění zdravotního stavu spíše překážky nebo upozorňují na možné zdravotní problémy, které mají řešit. Jak uvádí i výpověď R6: „*No ona (biologická matka) mu vymýšlela diagnózy, vždycky si něco nastudovala na internetu, tahala ho furt po doktorech. Takže to pak nás posílala na oční, že šilhá. „Už jste tam byli, rychle jako?“ Ted' přijela ta babička, říká: „Pojď sem K.. Mamka říkala, že šilháš ukaž mě to.“ Tak mu koukala do očí. No ten z toho byl na nervy. Za půl roku „Běžte s*

ním na rovnátka. On má křivý zuby, musíte s ním mít na rovnátka.“ Zas přijela babička: „Ukaž K., mamka říkala, že máš křivý zuby ukaž.“ Jako když už je tak chytrá a všechno si nastuduje, tak jsem měla nastudovat, že rovnátka se dávají až ve 13 letech.“

Také bylo z výpovědí zjištěno, že v případě určité medikace dětí, která byla stanovena po svěření dětí do péče pěstounů nebo zařízení zase rodiče odmítají dodržovat předepsanou medikaci. Z příkladu R3: *„Tak tady jeden kluk má třeba medikaci od psychiatricky na zklidnění a když šel k matce na dovolenku, tak mu ty léky vůbec nedávala a pak nám tvrdila, že byl i bez léků úplně v pohodě a vůbec si neuvědomila, že ty 2 dny co byl u ní ta medikace dojížděla, takže nám se vrátil opět v brutálním rozpoložení a zase jsme s ním museli 2 dny pracovat v hrozném stavu než mu nanovo ta medikace naběhla.“*

Shrnutí: Z jednotlivých odpovědí vyplynulo, že v případě, že má pečující osoba kladný a na důvěře založený vztah s biologickou rodinou je předávání informací o zdravotním stavu dítěte tímto stavem podpořeno. Pokud však je důvěra v pečujícího ohrožena má negativní vliv nejen na fyzický, ale především psychický stav dítěte. Biologičtí rodiče pak mají potřebu některé zdravotní komplikace během pobytu dítěte u nich zamlčovat z obavy, že by jim další styk mohl být zamítnut

Vedlejší výzkumná otázka 5: *Jak pěstouni a vychovatelé vidí možnosti zkvalitnění styku a odstranění současných bariér?*

Pěstouni shodně potvrdili, že v rámci schvalování kontaktů s biologickou rodinou jsou tázaní na jejich názor a případná negativa a pozitiva kontaktu. V rámci ústavní péče se však názory rozcházejí. Vychovatelé shodně vypověděli, že jejich názor jako pečující osoby není příliš brán v potaz. OSPOD většinou komunikuje pouze s vedením zařízení, protože tyto kontakty probíhají v pracovní době pracovníků OSPOD, které se liší od pracovní doby vychovatelů. Jak je jasně dané ve výpovědích všech vychovatelů: R1: *„Mě se nikdo neptá na to, že jsem s tím dítětem přes týden já. Já je předávám v pátek večer rodičům na víkend, když tady nikdo z vedení není a já je zas беру v neděli zpátky a vím a jakém jsou stavu. To co si pak řeknem na pedagogické radě není úplně vypovídající, že.“* Podobnou zkušenost udává i R3: *„Ona sem ta sociálka jezdí se ptát děcek hlavně dopoledne jak se mají a jestli chtěou k rodičům a to my buď ještě nejsme v práci nebo lítáme s jinýma*

děčkama po doktorech, já třeba ani nevím jak která sociálka mýho děčka vypadá. Navíc je dost naprd, že pak třeba děčka nejdou do školy nebo jdou dřív, protože maj sociálku“

V rámci změny postupů schvalování kontaktů s biologickou rodinou se však všichni respondenti shodli na tom, že by měl být rozhodován především na základě názoru dítěte a s pečujícími by mělo být projednáváno, zda je tento styk pro dítě přínosem či ne, což momentálně nevidí. Ve všech výpovědích byl uveden společný prvek a to ten, že není úplně dobré nutit dítě do styku s biologickou rodinou za každou cenu. Jak například uvádí R2: *„Jako tady mi kluk v rozhovoru řekne, že k matce nechce, přijede sociálka s čokoládou, my u toho rozhovoru nejsme a pak děčko přijde, že teda k té mamce ještě zkusí jet.“* Podobně se shoduje i výpověď R4: *„Jako ona tam moc nechce, říká, že to u mamky smrdí protože kouří a stejně se tam nic neděje, tak ji se sociálkou a psycholožkou namotivujeme, ona přijede, že dobrý, ale jezdit tam nepotřebuje a za 14 dní je to tak znova a furt dokola. Já bych jí tam nechal jezdit, jak chce ona a né ji pořád přesvědčovat“*

Shrnutí

V této výzkumné otázce vyšlo ve výsledku, že je dítě z pohledu pěstounů a vychovatelů spíše do styku s biologickou rodinou v určitých případech nuceno a přehnaně motivováno. Všichni respondenti se pak shodli, že rozhodnutí o styku dítěte s biologickou rodinou by nechali na jeho rozhodnutí a spíše pracovali s rodinou na zlepšení jejich momentální situace, aby bylo dítě více motivováno k návštěvě z tohoto hlediska

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak je vnímán kontakt dítěte s biologickou rodinou pěstouny či vychovateli v dětském domově. Kde vidí jeho přínosy či rizika. Teoretická část byla věnována vymezením jednotlivých pojmů jako je rodina a jaký je postup umístění dětí do náhradní péče v případě její dysfunkčnosti a vymezení pojmu vychovatel a pěstoun, kteří následně přebírají za rodiče péči o dítě. Odebrání dítěte z jeho přirozeného prostředí má vliv na psychický stav dítěte, a proto byly tyto vlivy zmíněny. V dnešní době se dále více upozorňuje na důležitost kontaktu dětí v náhradní péči s biologickou rodinou a tak jsem v dalších kapitolách uvedla jeho legislativní ukotvení a následně i výhody a nevýhody tohoto styku s pohledu odborné literatury.

V praktické části jsem pak prezentovala výsledky výzkumu, který probíhal v zařízeních ústavní péče a s pěstounskými rodinami a byla k němu využita kvalitativní metodologie pomocí polostrukturovaných rozhovorů.

Na základě zpracování teoretické části bylo zjištěno, že pro úspěšný styk dětí s biologickou rodinou jsou důležité faktory jako: důvody odebrání dítěte, motivace dítěte ke styku, prostředí, ve kterém se styk odehrává.

Na základě výzkumného šetření bylo zjištěno, že kontakt dětí s biologickou rodinou je v pěstounské péči organizován důsledněji ze strany odboru sociálně právní ochrany dítěte (dále jen OSPOD) než v případě ústavního zařízení. OSPOD je s pěstounskými rodinami více v kontaktu než s ústavním zařízením. O čemž pak vypovídá i následný styk s biologickou rodinou a jeho vliv na psychiku dítěte, kdy pěstounská rodina má větší povědomí o prostředí, ve kterém dítě tráví styk s biologickou rodinou než zařízení ústavní péče. Stejně tak je tomu i u přípravy dítěte na styk s rodinou. V případě pěstounské péče je dítě na kontakt s rodinou připravováno s možností psychologické pomoci nebo doprovázející organizace. Tuto možnost z důvodu časové náročnosti a kapacity dětí v zařízení psycholog nemůže poskytnout každému dítě a poskytována není vůbec. Stejně tak je tomu i při návratu dětí z kontaktu nebo dlouhodobého pobytu u biologických rodičů. Pomocí výzkumu bylo zjištěno, že pokud dítě bylo odebráno z rodiny pro závažné důvody jako je týrání nebo zneužívání, objevují se často u menších dětí regrese do batolecího věku, pomočování, nespavost nebo noční běsy. Starší děti pak dlouhodobou návštěvu u rodiny odmítají a přistupují s pomocí motivace pečujících osob jen na krátkodobé kontakty.

V případech, kdy byly děti odebrány z méně závažných důvodů, se ukázalo, že styk s rodinou v mladším věku vyžadují i přes nevyhovující podmínky a stejně tak je to u větších dětí, které dlouhodobější pobyt vítají z důvodu možnosti volného režimu a přístupu k patogenním vlivům.

Všichni respondenti shodně uvedli, že zavedené postupy a schvalování kontaktů s biologickou rodinou jsou nedostačující a v některých případech i silně ovlivňují zdravý fyzický i psychický vývoj dítěte. Šetřením bylo zjištěno, že v ústavní péči není ze strany OSPOD zjišťován stav dětí před kontaktem ani bezprostředně po něm. Obě skupiny uvedli, že si nejsou vědomi, jak probíhají kontroly prostředí, ve kterém tráví dítě pobyt u biologické rodiny a uvedli možné návrhy zlepšení.

Stejně tak vidí problém ve sdělování informací o zdravotním stavu dítěte nejen před odebráním, kdy biologická rodina nesděluje přesný zdravotní stav dítěte, ale i během kontaktů, kdy například nedodržují předepsanou medikaci dětí nebo naopak přisuzují dětem další zdravotní problémy

Ve styku dětí s biologickou rodinou vidí přínosy pro dítě především v tom, že jak dítě, tak i oni ví, z jakého prostředí dítě pochází a jaké je jejich genetické případně zdravotní zatížení.

Bariéry byly výzkumem zjištěny především v nastavených postupech a metodách soudů a OSPOD. Kdy v určitých případech není častý kontakt dítěte s biologickou rodinou žádoucí a není nutné se jej přespříliš snažit motivovat ke styku. Pokud dítě vyjádří názor, tak jak je psáno i v metodikách je pak na příslušném odboru toto s rodinou vykomunikovat.

Výzkumem bylo zjištěno, že styk s biologickou rodinou může být pro dítě přínosem v případě, že je s rodinou po odebrání dítěte i nadále pracováno v rámci zlepšení její situace a odstranění případných patogenních jevů. Dítě je schopné se vrátit do rodiny funkční případně problémové, pokud je však vyvíjen přílišný tlak na tento styk, ač rodina stále zůstává afunkční či disfunkční může to pro něj znamenat další stres, traumatické zážitky a to má neblahý vliv na jeho vývoj. Bariéry vidím především v kontaktu a komunikaci mezi pečujícími osobami, odborem a biologickými rodiči, kdy by v první řadě mělo být blaho dítěte a jeho správný vývoj. Výzkumem jsem zjistila, že se především upřednostňuje styk dítěte s biologickou rodinou než jeho vliv na dítě. Jak jsem již popsala v teoretické části, je třeba především slyšet hlas dítěte.

Z vlastní zkušenosti vím, že je důležité s biologickými rodiči navázat přátelský kontakt bez jakékoliv etiketizace a společně si ujasnit, že obě strany jsme tu pro nejlepší vývoj a budoucnost jejich dítěte.

V souvislosti se zpracováním bakalářské práce jsem získala mnoho zajímavých a užitečných poznatků, které mohu použít nejen ve své praxi, ale také je mohu poskytnout zainteresovaným osobám, které rozhodují o tom, jak bude probíhat styk umístěných dětí s jejich biologickými rodiči. Myslím si, že poznatky z rozhovorů v mé bakalářské práci, mohou být také důležitým poznatkem pro pracovníky OSPOD, kteří stojí na začátku takového styku.

BIBLIOGRAFICKÝ SEZNAM

LAMB, M. E., & KELLY, J. B. (2009). *Improving the quality of parent-child contact in separating families with infants and young children*. Family court review, 47(3), 421-435.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník [Jandourek, 2001]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 38. ISBN 978-80-86429-87-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

PRESLOVÁ, Denisa. 2015. *Funkce, podoba a změny současné rodiny*. Klatovy. (Bakalářská práce). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra Pedagogiky a psychologie.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Legislativa a systém sociálně-právní ochrany. Mpsv.cz [online] ©

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany>

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN isbn80-7178-304-8.

Zákon č.452 ze dne 29.09.1992 o pěstounské péči.

Dostupná z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-452>

Zákon č.359 ze dne 1.4.2000 o sociálně-právní ochraně dětí.

Dostupná z : <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

DOBRÁ RODINA o.p.s. Požadavky na pěstouny a osvojitele. Dobrarodina.cz [online] ©

Dostupné z: <https://dobrarodina.cz/>

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Dávky pěstounské péče a zaopatřovací příspěvky pro mladé dospělé. Mpsv.cz [online]

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY [online]).

Dostupné z <https://www.msmt.cz/>

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318_5.

KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk, ed. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.

SMITH BATTLE). *Fostering children's social competence: The role of foster parents*. Child Welfare, 2007. ISSN 0009-4021

OBECNĚ PROSPĚŠNÁ SPOLEČNOST SIRIUS, o. p. S. ŠANCE DĚTEM, Vztahy v náhradní rodinné péči z pohledu psychologa [online]

Zákon č.89 ze dne 1.1.2014 Občanského zákoníku.

Dostupná z: <http://zakony.centrum.cz/>

Sdělení č.104 ze dne 6.2.1991 Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte

Dostupné z : <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>

Sdělení č.91 ze dne 1.9.2005. Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o styku s dětmi

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2005-91>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodiči a osobami příbuznými a blízkými [online]

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/>

EMERY, R. E., & WYER, M. M. Divorce and family mediation: (2014). Models, techniques, and applications. Guilford Publications. ISBN-13: 978-1462511669

FLEMING, M., & SCHENK, A. M. The importance of attachment, and the consequences of separation, for foster children and their foster families. (2012). Children and Youth Services Review,

Dostupné z: https://earlytraumagrief.anu.edu.au/files/research_attachment.pdf

PAZLAROVÁ, Hana, ed. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1020-7.

UHLÍŘOVÁ Veronika, Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou. [online]

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.